

SPÉCIMENS

DE

Variétés Dialectales Basques

(Suite)

La version d'Ahetze présente les principales différences suivantes:

1. ... Gaztienak ..., dembora da... gateko... bai, ene semea... onthasuna... zathi igualak.
2. ... gutiren... seme tzarra... batetarat, nun... zombeit hilabetheren... bere arropak... landetarat.
3. ... gabaz... hotz zenean... cherriek... ematen.
4. ... arinki... zagoelarik... hantchet... arroltze...
5. Chutituko naiz... deit zure...
6. ... loreen ... arrosatzen... zuenean... doidoia sinhetsi ahal izan zuen... gaztigatu behar othe zuen, edo...
7. ... deithu... auzoak... ikhusterat... maripulis pollit bat...
8. Muthilek... anaya zaharrena... arneguz zariola... kantuz hari zaiztela... itzul nadien...
9. ... zeren eta bainaiz loriaz... ecen badiagu arrozoinik... nahi izan dezayan edo ez... khaustua.

Celle de Saint-Pée offre les particularités ci-après:

1. ... nausi... nesenario da gan ahal nadien... ontasuna... eman dau tazun niri behatzen zaitana... Bai... bardinak.
2. ... gan zen... balerat... zointan... zembeit ilhabeiten... bere puchen saltzerat... landetarat... zaintzerat.

3. ... gabaz... hotz zenean... cherriek... yaten dituzten...
4. Arrats batez, tripa... erortzerat... gainerat... choriei behatzen zio-telarik... nigarretan... Han, nere aitaren... dembora berean...
5. Etabada, chutituko... ganen... ganat... zu utzi nahi izan zintuda-nean... neserario du gaztiga nezazun... deith... hiratua nindagon zure ganik...
6. ... baratzean... loren... noiz eta ere ikhusi baitzuen bere semea... doidoia sinesten ahal izan zuen... eyan behar zuen... edo....
7. ... bere yendeak... gaicho hau... ez dezola nihork... ikhusterat, ekhar zozue... camisola pullit... ezar etçotçue ereztunbat erhian... Har detzakezue ere oilharrak... chahal bat... elgarrekin...
8. ... obeditu zioten beren nausiari... chaharrena... chakurrekin haro hori... yuramentuka...
9. ... ez naiz ala... dut... bozkarioz bethea naizelakotz... kantatzen dugu eta urus gare... Nahi izan dezakan edo ez... bezala da... zen... nun den...

b) Le spécimen donné pour Ainhoa est fait avec plus d'exactitude matérielle:

1. Gizon batek etzuen bi seme baizik. Gasteenac errantzion bere aitari: «Ordu da izan nadin nere nausi eta izan dezadan dirua. Behaut yuan ahal izan eta ikhusi basterrak. Pharti zazu zure ontasuna eta eman nezazu tokatzen zaitudana. —Bai, ene semea, errantzuen aitak, nahukan bezala; gaichto bat haiz eta gaztigatua izanen haiz.» Gero, idekitzen zuelarik tireta bat, phartitzen zuen bere ontasuna eta egin bi pharte berdinak.

3. Handik egun gutien buruan, seme gachtoa guantzen herritik egiten zuelarik handiaenia eta adio erran gabe nihori. Pazatu zituen hainitz larre, oihen, ur, eta ethorri zen hiri handi batera, nun chahutu baitzuen bere diru guzia. Hilabete zembaiten buruan saldu behar izan zituen bere phuzka guziak emazteki zahar bati eta engayatu muthil izateko; egorri zuten landetarat saintzeko astoak eta idiak.

3. Orduan, izantzen arras malurus. Etzuen izan gehiago oherik lo egiteko gauaz, ez surik berotzeko noiz eta ere hotz egiten baitzuen. Bazuen batzuetan hain gose handia non yaen baitzitzen aza osto hek eta fruitu usteldu hek zoinak yaten baitituzte cherriek, bainan nihork etzion emaiten deusik.

4. Arras batez, zabela hutsik, utzi zuen bere burua erortzerat zizelu baten gainerat, beiratzen zuelarik leihotik choriei zuinak airatzen baitzien arinki. Gero ikhusi zituen agertzen zeruan ilhargia eta izarrak, eta

errantzuen nigarrez: «Hantchek ene aitaren etchea bethea da muthilez zuinek baitute ogia eta arnoa, arroltzeak eta gasna, nahuten bezen bat. Dembora hortan, ni goseak hiltzen ai naiz hemen.

5. Beraz altchatuko naiz, yuänen naiz hatchamateat ene aita, eta erraen dut: «Eginuen bekhatu bat, noiz eta ere nahi izan bainuen zu uztea; izan nuen huts handia, eta behar nauzu gaztigatu, hori badakit ontsa; ez nezazula deit gehiago zure semea, molda nezazu zure muthiletarik azkena bezala; izan nintzen faltadun, bainan unhatzen nintzen zutarik urhun.»

6. Aita bere baatziantzen, akabatzen zuelarik arrosatzéa bere loreak; bisitazen zituen sagar ondoak eta mahatsak. Noiz eta ere ikhusi baitzuen ethortzen bidean gainean bere semea, dena estalia izerdiaz eta erhautsaz, herrestan zangoa, ahal izantzuen doidoia hori sinhetsi. Galdegin zuen bere buruari behar zioen barkhatu edo gaztigatu behar zuen. Azkenian, nigarrak begietan, hedatu ziozkan besoak, eta botatzen zelarik haren lephorat, emantzioen musu handi bat.

7. Gero yarrarazi zuen bere semea, deithu zituen bere yendeak eta hauzoak: «nahi dut hori maithatu lehen bezala, haur gaichua», erran zioten bildu izantzien ondoan, «izatu da aski gaztigatua: nihork ez diozola orai egin erreprotchu bat. Zatozte hunen ikhusterat, ekhar izozue fite maipolis puillibat, eman izozue erhaztun bat erhian eta zapata berriak zangoetan. Hartzen ahalko tutzue ere oiarrak, ahateak, eta ekharrazue aatche bat ona hiltzeko; edanen dugu, yanen elgarrekin, eta eginen besta handi bat».

8. Muthilek obeitu zioten bere nausiari ata eman tafaila eder bat mahainaen gainean. Memen berean semeik zaharrena sartzentzen ihizitik bere chakurrekin: «Zer da badan harroots hau?» oiuhu egin zuen yuramentuka, «uste dut khantuz ari zaetela hemen, ez da goizegi itzul nadien. Erhua zare, ene aita?»

9. «Ez, ene semea, enaiz erhua», erreposta eman zioen zaharrak. «egiten badut hori, da bethia naizelako z bozkarioz. Khantatzen dugu eta urus gare, ceren baitugu ere arrazoina. Hik nahi izan edo ez, beharko duk hik ere khantatu eta bozkariatu gurekin, zeren hire anaya zuina hila baitzen ethorri baita bizirat. Da zortzeat heldu baliz bezala: atzo galdua zen, egun huna hatchemana».

c) Les morceaux correspondant aux villages où se parle le labourdin de la côte n'offrent pas assez de différences avec les précédents pour être reproduits; d'ailleurs, pour retrouver les particularités caractéristiques de cette variété, il faut les rechercher dans les divers spécimens où elles sont disséminées comme au hasard : l'absence d'aspirations initiales,

emendik (Saint-Jean-de-Luz et Bidart), *ori* (Biriadou), *aur* «enfant» (Hendaye), *andi* et *handi* (Bidart), *illa* «mort» (Biriadou); les datifs pluriels en *eri*, *chorieri* (Bidart, Guéthary, Ascain); les suppressions d'explosives et de *r* entre deux voyelles, *beaz*, *gootik*, *erortzeat*, *aitaen*; le *ñ* pour *in* ou *iñ* après *a*, *bañ* et *bañan* (St-Jean-de-Luz), *bañon* (Guéthary); les traducteurs ne sont pas toujours d'accord entre eux, car l'un met *goan* (St-Jean-de-Luz) là où les autres ont *gan*, l'un *nadin* (Ascain) là où les autres ont *nadien* ou *naien* (St-Jean-de-Luz); deux ont *haundi* (St-Jean-de-Luz) là où les autres mettent *handi*, etc.; je relève quelques expressions particulières, *urdek* «les pourceaux», *uheitze* «rivière», à Ciboure; *oge* «lit», et *emazte* «femme», à Biriadou; *aetze* «veau» à Ascain; *emayozue* «donnez-le-lui» à Hendaye.

d) Les spécimens du labourdin mixte sont plus intéressants; cette variété, suivant le prince L.-L. Bonaparte, devrait être parlée dans les villages d'Arbonne, d'Arcangues et de Bassussarry, mais dans le recueil de Bordeaux, ce dernier village est représenté par du gascon. Faut-il en conclure que depuis trente ans la majorité des habitants de ce village a cessé de parler basque et adopté le gascon? C'est ce qu'il faudrait vérifier sur place.

Voici le texte donné pour Arcangues:

1. Gizon batek bazitin bi seme. Gastenak erran zioen bere aitari: «Dembora da ene nauzi izan nadin eta izan dezadan diru. Yoan ahal behar dut eta ikus dezadan herri. Parti zazu zure ontasuna eta emadazu izan behar dudana. — Bai, ene semea, dio aitak, nahukan bezala. Gaichto bat haiz eta gastigatuya izanen haiz.» Guero idekiz tiroir bat, partitzen da bere ontasuna eta egiten ditu bi parte igualak.

2. Egun guti gero, seule gaichtoa yoantcen herritik egines fierrarena, eta nehoi adio erran gabe. Treesatu zitin hainitz larre, oihan, arriberrak eta yintcen hiri handi batera, nun chahutu baitzin bere diru guzia. Cembeit ilhabeteren buruyan, saldu behar izan zitin bere arropak emazteki zahar bati eta plazatu sehi: egorri zuten landetarar han saintzeko astoak eta idiak.

3. Orduyan izantzen arras malurus. Etzin gehiago oherik lo egiteko gauaz, ez surik berotzeko hotz hari zerian. Bazin zembeit-aldis hain gose handia, nun yanen baitzitin asa hostuak eta fruitu usteldu hetarik ardiek yaten dituztenak; bainan nihork ez zioten deusik emaiten.

4. Arras batez, tripa hutsa, utzi zin bere buruya erortzerat kadirot baten gainerat behatzen zitila leihotik choriak zoinak airian bazabiltzan arinki. Gero ikusi zin agertzen zeruyan ilhargia eta izarrak eta erran

zin nigarrez zagolarik: han, ene aitaren etchia bethia da sehiz, zoinek baitute ogia eta arnoa, arroltziak eta gasna, nahi duten bezimbat. Dembora berian, ni, gosez hari naiz hiltzen hemen.

3. Edun altchatuko naiz, yoanen naiz ene aitaren kausitzerat eta erranen diot: egin nin bekhatu bat, nahi izan zintudanian utzi. Izatu nin handizki hoben, eta behar nauzu gastigatu, badakit ongi. Ez neza-zula gehiago deit zure semea, trata nezazu zure askeneko sehia bezala. Hobendun izan nintzen, bainan sofritzen nin zutarik urrun.

6. Aita bere baratziaren tzen, bere lorien arrozatziaz akhabatzen; bisitatzen zitin sagar honduak eta mahatsak. Ikusi zinian heldu hidiaren gainian bere semea, dena izerdiz eta herrautsez estalia, herrestan sangoa, doydoya sinhetsi zin. Galdegin tzin bere buruyari eyan gastigatu bahar zin, ala barkhatu behar zioen. Askenian, nigarrak begietan, hedatu ziozkan besoak eta lephorat, yausi eginez, eman zioen musu handi bat.

7. Gero yar arazi zin bere semea; deitu zitin bere yendiak eta hauzoak: «Kahi dut maitatu aintzinean bezala haur gaichoa, erran zioten bildu zirenean. Izan da aski gastigatuya : nihork orai ez diozotela egin erreprotchu bikirik. Zatozte ikhusterat, ekhar-ozzi laster mahipulisa eder bat, emozi errestun bat erhian eta sapata berriak oinetan. Hartuko ahal duzi ere oilar, ahate eta ekharriko chahal bat ona hiltzeko: edanen dugu, yanen elgarrekin eta eginen besta handi bat.

8. Sehiek obeditu zioten beren nausiari eta eman dafaila eder bat mahainaren gainean. Orduyan berian, seme gehiena heldu zen ihizitik bere chakhurrekin: «zer da harrabotz hau? oiuhu egiten du, yuramentu eginez. Uste dut kantuz hari zaretela hemen, ez da goizegi turna nadin. Erho zare, ene aita?»

9. «Ez, ene semea, ez nauk hala, ihardesten dio zaharrak. Hori egiten badiat, bozkarioz bethia naizelako egiten diat. Kantatzen diagu eta urus gaituk, ezik badiagu zertaz. Nahi izan dezayan edo ez, beharko duk hik ere kantatu eta gurekin alegeratu, zeren hire anaya hila zuyan eta bizira turnatu duk. Orai sorthu baliz bezala duk, atzo galduya zuyan, egun horra nun den atzema.»

Arbonne offre les variantes que voici :

1. ... etzin bi seme baizik. Gasteenak erraiten dio... «Ordu da ene buruaren nagusi izan dadin eta... ukhan... diro... nahi dukan... Gaitchtagin bat... gastigatua... Guero tireta bat ideki eta bere ontasuna partitcen du eta hi zathi berdinak egiten ditu.

2. Hardik egun guti barnean, ... yuan zin... handiarena egiten due-

larik... nihori agurrak... Hainitz larre, oyhar, urhandi iragaiten ditu, ... heltzen da non batzin hilabeteren bere piltzarrak saldu behar izan zitin emazte... bera sehi yarri behar izan zin: landetarat igorri zuten asto eta idi zaintzera.

3. Orduan arras dohakabe izan zin. Etzin izan gehiago... gauaz lo egiteko, ... hotz zenian berotzeko. Askotan... handi zin non gogotik yanen beitutuen zerriek yaten ditutzen aze hosto... hek, bainan... zion deutik...

4. Arrats sabela... bere burua etchatu zin alkchichka baten gainera leihotik beha zagolarik arinik airian zabilzan hegachtineri. Gero ikusten ditu agertzen zeruan... diro nigarretan; hantchet,... ogi eta arno, arroltze eta gasna, nahi bezembat duten sehiz bethia da. Dembora hartan ni seme gosez nago.

5. Eta bada... yuanen... kausitzera...: bekatu bat egin nin, utzi nahi... Hoben handi izan nin... da gastiga nezazun, badakit. Ez nezazu gehiago semea deith, erabil nezazu zure sehietan askena bezala... naiz, bainan zure ganik urrun hiratzen hari nintzen.

6. ... cen, ... bustitzia... zuela, sagarren eta mahatsen ikhusten zabilan..... duenian bidia barna bere... heldu dela..., sanguak herrestan, nekez baizen ez zuen sinhetsi. Dio bere buruari gastigatu behar duen ala... dion... nigarra... besuak zabaltzen diozka eta lephora salto egiten diolarik emaiten dio musu.

7. ... yarrarazten du... semia, deitzen... hauzuak: «Maithatu nahi dut lehen bezala haur dohakabea, diote erraiten bildu direneko. Aski gastigatua izan da: nihork. ... ez dezala gaizkirik erran oraitik. ... ikustera, ekharrozue... maripulis eder bat, emazue... errian... zapata... zangoetan. Hartzen ahal tuzue ere oilarrak, ahatiak eta ekhartzen hiltzeko on den chahal bat: elgarrekin behar dugu edan, yan eta besta handi bat egin.

8. ... bere nagusiari... zuten tafaila... Ordu berean zaharra ihizitik heldu zen... bada arrabots... diotza arnegu egiten duela. Iduri zaut... ethor... Erhotu...

9. ... erhotu, diotza aita zaharrak. Gauza hauk egiten ditiat... kotz... Kantu egiten diagu eta dohatsu... ezen... zeren. Nahi baduk eta ez... Kantu egin... bozkariatu, ... eta hire... zena bizirat itzuli baita. Orai ehortzen balitz bezala duk: ... galdua zukan... non... hatzema.

Dans un article prochain, je résumerai les observations que l'on peut faire sur ces divers morceaux; mais, en attendant, je serais reconnaissant aux lecteurs qui voudraient bien me signaler les erreurs ou les

inexactitudes qu'ils y trouveront, au point de vue de la véritable figuration des parlars locaux. Ainsi la phrase *yoanen naiz nere aitaren ganat eta erranen diot* «j'irai vers mon père et je lui dirai» se prononce généralement dans le Labourd «*yuain naiz ne' aita'n ganat et'errain diot*», etc.

JULIEN VINSON.

(*A suivre.*)